

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯ- МОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У статті гуманістична спрямованість діяльності вчителя розглядається як необхідний елемент його педагогічної майстерності.

Ключові поняття: вчитель, гуманізм, педагогічна майстерність.

УДК 172.162:37.011.3-051

Лілія КУЛІНЕНКО

Доцент, кандидат педагогічних наук, м. Ізмаїл

У сучасному педагогічному дискурсі гуманістична спрямованість діяльності вчителя розглядається як філософський стрижень його педагогічної майстерності. Згідно з

І. Зязюном, гуманістична спрямованість означає ні що інше, як „утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків. Це вияв професійної ідеології вчителя, його ціннісного ставлення до педдійсності, її мети, змісту, засобів, суб’єктів... Гуманістична спрямованість є виявом здатності бачити великі завдання в малих справах. Вона дає змогу оцінювати свою діяльність із погляду не лише безпосередніх, а й опосередкованих результатів, тобто тих позитивних індивідуальних змін у життєдіяльності і структурі особистості своїх вихованців, частковим організатором яких ти є сам як особа, відповідальна за якість організації виховного процесу” [9, С. 30-32].

На думку С. Якушевої, педагогічна майстерність починається з гуманістичної позиції і педагогічного

спілкування, що створює середовище, яке забарвлює педагогічне співробітництво і оптимізує навчально-виховний процес [11, С. 8].

Як відзначає Д. Пашенко, без гуманістичної позиції педагога всі його професійно значимі особистісні риси і якості знецінюються, а окремі з них можуть перетворитися у свою протилежність. Наприклад, вимогливість без доброти й почуття міри нерідко стає педагогічним деспотизмом, причиною ненависті дитини до вчителя і школи, формує жорстокість у самої дитини [8, С. 114]. Розглядаючи педагогічну майстерність як навчальну дисципліну в педагогічних навчальних закладах, Н. Пасько підкреслює при цьому, що вона ґрунтується на ідеї формування професіоналізму найвищого рівня, орієнтує майбутніх учителів на дієвий гуманізм. У процесі засвоєння змісту педагогічної майстерності, вироблення вмінь і навичок, складних стратегій розв’язання педагогічних колізій саме гуманістичне джерело стає метою і організуючою основою педагогічних ідей [7, С. 9].

Отже, актуальність гуманістичної спрямованості діяльності вчителя в контексті формування педагогічної

майстерності не викликає сумнівів. У чому ж вона полягає?

Гуманістична спрямованість педагогічної майстерності передбачає формування суб'єкт-суб'єктних відносин між учителем та учнем. Так, згідно з О. Лавриненком, педагогічна майстерність є суб'єкт-суб'єктною взаємодією вчителя й учнів. Учні стають співавторами соціально-культурної діяльності, яку творчо організує вчитель. Співтворчість надає учасникам педагогічної дії право на свій темп, свій потенціал творчих можливостей і свій шлях його реалізації. До умов, які зумовлюють суб'єкт-суб'єктні відносини вчителя й учнів у творчому вияві можна віднести: суб'єкт-суб'єктну взаємодію, коли кожен учасник творчого процесу має право на власне рішення; створення і збереження учасниками педагогічної дії атмосфери творчості; стимулювання індивідуального стилю творчої діяльності і самовираження кожного з суб'єктів учіння; постійний розвиток і саморозвиток власних творчих можливостей і педагогічної майстерності основного суб'єкта педагогічної дії – учителя. Суб'єктна позиція у творчій діяльності сприяє розвитку здібності до самостійної дії і її мотивації, вміння оперувати опанованими способами здійснення дій від найпростішої до складної у змінних умовах, самостійно оцінювати результати творчості, виходити за межі даної ситуації, варіативно і творчо вирішувати нові завдання [5, С. 28] (див. вріз).

Н. Носова поділяє і погляди, згідно з якими у контексті завдань гуманізації педагогічного процесу найбільшу актуальність представляє суб'єкт-суб'єктний підхід до вивчення міжособистісних стосунків, оскільки він відповідає вимогам рівноправного партнерства, де вищою формою соціально-психологічного контакту є співробітництво. Суб'єкт-суб'єктний характер міжособистісних стосунків у навчально-виховному процесі передбачає: наявність високого рівня поваги педагога до духовного світу вихованця, визнання його вільної суб'єктивної волі, право на власну думку і вибір поведінки; ін-

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПЕДАГОГА: ТОЧКА ЗОРУ ВЧЕНИХ

Г. Переухенко та В. Переухенко, відштовхуючись від розуміння спрямованості особистості як інтегральної, генералізуючої властивості особистості, що виявляється у світогляді, потребах і, як результат, практичних діях особистості, гуманістичну спрямованість педагога розглядають як його світоглядну позицію, коли найвищою цінністю, центром буття для нього є людина. І усе, що існує у світі, здобуває для нього значення тільки відповідно до учня як окремої особистості. Домінуючим мотивом особистості педагога в даній ситуації є спрямованість на учня [10, С. 176].

На думку В. Гриньової, гуманність – царина моралі, в якій любов до людей передбачає милосердя, чуйність, доброту, емпатію, піклування і захист їх, розуміння цінності й індивідуальності кожної людини, толерантне ставлення до людини будь-якої національності, соціального статусу в суспільстві, особистісних якостей. Педагогічні аспекти виховання гуманної особистості полягають у необхідності різнобічної гуманітаризації змісту освіти, гуманізації її методів і комплексу виховних відношень [2].

Т. Качан розглядає явище гуманістичної позиції особистості, як таке, що спрямоване на розуміння і прийняття іншої людини, надання їй дійсної можливості виявляти власну активність у взаємодії і одночасно саморозкриватися і особистісно зростати. Гуманістична позиція педагога формується протягом певного періоду розвитку у власній активності індивіда, зокрема в процесі виконання ним навчально-професійної діяльності та в умовах відповідно організованого спілкування. Обов'язковою умовою формування гуманістичної позиції виявляється можливість її вияву суб'єктом у різноманітних сферах його діяльності [4].

Н. Носова, підкреслюючи залежність процесу гуманізації взаємин у педагогічному навчально-виховному процесі від особистісних характеристик педагога, вирішальну роль у гуманізації взаємин між учасниками педагогічного процесу відводить таким особистісним характеристикам учителя, як емпатійність, стійкий інтерес до внутрішнього світу дитини, її потреб, схильність йти назустріч прагненням дитини, уміння підтримувати в дитині найменші успіхи, досягнення [7, С. 16-17].

Гуманізація навчально-виховного процесу, розвиток суб'єкт-суб'єктної взаємодії та діалогічного спілкування у відносинах між педагогом та учнем також передбачають „олюднення знання” як основу педагогічної майстерності.

Засобами педагогічної майстерності вчитель доносить знання до учня у формі, найбільш сприятливій для їх розуміння і сприйняття

терес до внутрішнього світу дитини, співпереживання її успіху чи невдачі, емпатію до неї; сприйняття індивідуальності учня як цінності зі всіма тільки їй притаманними якостями і можливостями [6, С. 6].

Т. Качан звертає увагу на діалогічність як дійсну „одиницю” гуманістичної позиції, як глобальне психічне новоутворення, що виявляється у здатності сприймати іншого як самоцінність і в доланні соціальних стереотипів. Психологічний зміст феномену гуманістичної позиції педагога виявляється в потребі і можливості реалізувати діалогічність як особливу форму педагогічної взаємодії. Серед позитивних факторів діалогізації навчально-виховного процесу виокремлюються наступні: забезпечення активної позиції кожного учня на уроці; використання педагогом широкого спектра прямих і непрямих впливів, що адекватні ситуації; володіння вчителем рефлексивною технікою, тобто здатність адекватно аналізувати навчальний процес, свою діяльність; використання на уроці групових форм діяльності. Навчання діалогу — це нова прогресивна позиція педагога по відношенню до студента, а не тільки до партнерів по спілкуванню. Оволодіння навичками діалогічного спілкування не лише сприяє розкриттю потенційних можливостей розширення свідомих і довольних компонентів регуляції своєї діяльності і поведінки, а й дозволяє сформулювати і виявити гуманістичну позицію особистості [4].

Гуманізація навчально-виховного процесу, розвиток суб'єкт-суб'єктної вза-

ємодії та діалогічного спілкування у відносинах між педагогом та учнем також передбачають „олюднення знання” як основу педагогічної майстерності.

Засобами педагогічної майстерності вчитель „олюднює знання” (І. Зязюн), доносить їх до учня у формі, найбільш сприятливій до їх розуміння і сприйняття. Таке знання „не переноситься з книжок в аудиторію, а подається як власний погляд на світ. На базі професійних знань формується педагогічна свідомість — принципи і правила, які є засадовими щодо дій і вчинків учителя. Ці принципи і правила кожний педагог виробляє на підставі власного досвіду, але осмислити, усвідомити їх можна лише з допомогою наук, знань, що потребують систематичного поповнення” [9, С. 33].

Підкреслюючи важливе місце загальних та професійних знань у структурі педагогічної майстерності, І. Андріаді розглядає професійну ерудицію як передумову, потенційну можливість становлення педагогічної майстерності. При цьому підкреслюється роль індивідуальних особливостей у реалізації означеного потенціалу знань. Спеціальна ерудиція (спеціальні професійні знання) педагога передбачає необхідний обсяг знань, але при цьому обов'язково проявляються ціннісні пріоритети, інтереси, своєрідність пам'яті, мислення, інтелекту вчителя. Рівень розвитку і якісні особливості таких психічних процесів, як увага, пам'ять, мислення відображають індивідуальні якісні особливості людини,

що чинять безпосередній вплив на успішність формування навчальних навичок у процесі становлення професійної майстерності [1, С. 19].

„Олюднення знання” у першу чергу передбачає наявність у самого педагога системи загальних та професійних знань. Адже саме педагог традиційно вважається центральною фігурою у процесі передачі знання новим поколінням. Так, на думку І. Зязюна, традиційно на перше місце висувалася навчальна (дидактична) функція вчителя. Вважалось, що він як носій знань передає їх учням і чим більше володіє ними сам учитель, тим краще засвоять науку діти. З часом, коли обсяг знань зріс до неможливості досягнути їх однією людиною, дидактична функція вчителя почала формулюватися так: не передавати знання, а вчити, як здобувати їх. Діяльність учителя не стільки в тому, що він несе інформацію дітям, скільки в умінні бути організатором її засвоєння, проводирем у лабіринті знань [9, С. 13].

Реалізація означених завдань також вимагає відповідної психологічної підготовки, знання особливостей психології учнів різних вікових категорій, практичних умінь та навичок ефективної взаємодії з вихованцями. Іншими словами, олюднення знання вимагає формування відповідної психологічної культури педагога.

О. Єрьомкіна розглядає психологічну культуру педагога як ціннісно-смыслову позицію його особистості, що ґрунтується на яскраво вираженій потребі в самопізнанні й пізнанні інших людей. Це розвинуте по-

чуття емпатії, креативність учителя, прагнення до самопізнання й адекватна самооцінки. Це розвинуте педагогічне мислення, пізнавальна активність учителя, його професійна самосвідомість, перцептивні здібності [3].

Учителеві сучасної школи необхідно вміти ідентифікувати себе з дитиною, з дитячим колективом, урівноважувати взаємозв'язок дорослого і дитячого світоглядів. Коли йдеться про педагогічний процес, важко назвати щось більш важливе для його суб'єктів, ніж їхні взаємини, належний рівень яких має забезпечити світоглядна позиція вчителя. Саме педагог, виступаючи учасником міжсуб'єктного дуалізму, стає своєрідним посередником між багатограним емоційним дитячим і суворо детермінованим дорослим світами. Педагог водночас належить двом світам, має поєднувати в собі два різні світогляди, творити одночасно у двох вимірах: дитячому і дорослому. Отже, необхідним є врахування різниці у світовідчутті та світосприйнятті дитини і дорослого, протиставлення дитячій безпосередності дорослого ставлення до світу; емоційній, дитячій відкритості світові і допитливості – філософських та наукових досліджень, чіткого емоційного контролю; залежності дитини від світу дорослих, її намаганням зайняти певне місце в колективі, прагненню дорослості – даних соціології, політичних уподобань, моральних норм та естетичних смаків тощо [7].

Знання вчителя, підкреслює І. Зязюн, звернені, з одного боку, до дисципліни, яку він викладає, а з ін-

„Олюднення знання” у першу чергу передбачає наявність у самого педагога системи загальних та професійних знань.

Іншими словами, олюднення знання вимагає формування відповідної психологічної культури педагога.

Таке знання „не переноситься з книжок в аудиторію, а подається як власний погляд на світ

ЛІТЕРАТУРА

1. Андриади И. П. Основы педагогического мастерства: Учеб. пособие / И. П. Андриади. – М.: Академия, 1999. – 160 с.
2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В. М. Гриньова. – К., 2001. – 45 с.
3. Еремкина О. В. Формирование психодиагностической культуры учителя / О. В. Еремкина // Педагогика. – 2007. – № 1. – С. 59–66.
4. Качан Т. М. Психологічні особливості реалізації вчителем гуманістичної позиції в педагогічній діяльності: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Т. М. Качан. – К., 2009. – 18 с.
5. Лавріненко О. А. Тенденції розвитку ідей педагогічної майстерності вчителя: теорія і практика (середина XVI – кінець XX ст.): Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / О. А. Лавріненко. – К., 2009. – 36 с.
6. Носова Н. В. Особистісні детермінанти гуманізації взаємин у педагогічному процесі: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Н. В. Носова. – К., 2007. – 21 с.
7. Пасько К. М. Світоглядно-філософські основи формування педагогічної майстерності в системі професійної підготовки вчителя: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.10 / К. М. Пасько. – К., 2008. – 20 с.
8. Пашенко Д. Педагогічна майстерність як складова готовності вчителя до професійної діяльності / Д. Пашенко // Проблеми підготовки сучасного вчителя. Збірник наукових праць. – Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2010. – №2. – С. 112-118.
9. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; [За ред. І. А. Зязюна]. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
10. Переухенко Г. Особливості формування гуманістичної спрямованості особистості педагога / Г. Переухенко, В. Переухенко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Випуск XLVI. – Слов'янськ, 2009. – С. 174-178.
11. Якушева С. Д. Основы педагогического мастерства / С. Д. Якушева. – М.: Издательский центр „Академия”, 2008. – 256 с.

шого – до учнів, психологію яких мусить добре знати. Готуючись до уроку, вчитель обмірковує його зміст, методику, враховує особливості сприймання учнів певного віку, класу, власні можливості. Крім того, важливою особливістю професійних педагогічних знань є їх комплексність, що потребує від учителя вміння синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій, що зумовлюють необхідність осмислення психологічної сутності явищ, вибору засобів взаємодії. Розв'язання кожної педагогічної задачі актуалізує всю систему педагогічних знань учителя, які виявляються як єдине ціле. Знання педагога – не сума засвоєних дисциплін, а особистісно забарвлена усвідомлена система, де є місце власним оцінкам, критичним поглядам [9, С. 32]. Забезпечення гуманістичної спрямованості навчально-виховного процесу є актуальним завданням підготовки педагогічних кадрів та їх становлення в системі педагогічної практики.

Лилия Кулиненко

Гуманистическая направленность деятельности учителя

В статье гуманистическая направленность деятельности учителя рассматривается как необходимый элемент его педагогического мастерства.

Ключевые понятия: учитель, гуманизм, педагогическое мастерство.

Liliya Kulinenko

Humanistic Orientation of Teacher's Activity

The aspect of humanistic orientation of teacher's activity which is considered to be an indispensable component of his pedagogical skill is described in the article.

Key Words: teacher, humanism, pedagogical skill.